

**KATTA ASHULA SAN'ATINING HOZIRGI KUN YOSHLARI
HAYOTIDAGI O'RNI VA AHAMIYATI**

Muallif: Farg'ona davlat universiteti

“San’atshunoslik” fakulteti Musiqiy ta’lim va madaniyat kafedrası

1-bosqich magistranti Yuldashaliyeva Azizaxon Sherali qizi

Ilmiy rahbar: Farg'ona davlat universiteti dotsenti,

pedagogika fanlari nomzodi

Imiyamin Qirg'izov

Annotatsiya

Ushbu maqolada katta ashula san'atining hozirgi kun yoshlari hayotidagi o'rni hamda yoshlarni mumtoz musiqamizga bo'lgan qiziqishini oshirishda musiqiy ta'limning ahamiyati yoritiladi.

Аннотация

В данной статье подчеркивается важность музыкального образования в повышении интереса молодежи к нашей классической музыке и роль великолепного пения в жизни современной молодежи.

Annotation

This article highlights the importance of music education in increasing young people's interest in our classical music and the role of great singing in the lives of today's youth.

Kalit so'zlar: Katta ashula san'ati, mumtoz musiqa, hofizlik ijodi, Farg'ona vodiysiga xos uslub, yakka ovozlik, jo'rovozlik.

Ключевые слова: большое пение, классическая музыка, творчество хафиза, специфика Ферганской музыки, сольное пение, гармония.

Key words: Art of big song, classical music, creativity of hafizs, the specific method of Fergana valley music, solo, harmony.

Katta ashula san'atining hozirgi kun yoshlari hayotidagi o'rni va ahamiyati

Bilamizki, hozirgi kunda o'zbek musiqa san'atiga ko'plab yangi janrlar kirib kelmoqda. Bu esa yoshlarning turli davlatlarning zamonaviy musiqasiga bo'lgan qiziqishini tobora ortishiga sabab bo'lmoqda. Qaysidir ma'noda bu kabi yangiliklarni pozitiv qabul qilish mumkin: zamon bilan hamnafas bo'lish, chet tillariga qiziqish, yangiliklarga intilish va intensiv davrda moslashish. Masalaning boshqa tomoni shundaki, yoshlar zamonaviy chet el musiqasiga katta qiziqish barobarida o'zimizning milliy musiqa san'atimizdan biroz uzoqlashib bormoqda. Bu borada milliy musiqa madaniyatimizning bebaho boyligi hisoblanmish Katta Ashula san'atining yoshlar o'rtasida targ'ib qilinishi muhim ahamiyat kasb etuvchi jarayondir.

Mazkur maqolada masalaning aynan shu dolzarb qismiga to'xtalib o'tiladi. Katta ashulaning buyuk tarixi, unda ijod qilgan katta ustozlar hayoti va ijodi yoritilishi bilan bir qatorda hozirgi kun musiqasida katta ashula san'atini o'rganish va targ'ib qilish naqadar muhim jarayon ekanligi tushuntiriladi. Bu esa kelgusi avlod yoshlarida qiziqish uyg'otishga, ularning madaniy bilimlarini oshirishga, musiqiy savodxonligini va saviyasini shakllantirishga xizmat qiladi. Qator mamlakatlarda maktab hamda maktabdan tashqari tashkil topgan o'quv jarayoni, uning shakl va usullari shubhasiz, katta qiziqish uyg'otmoqda. Jahonning ko'pgina mamlakatlarida yosh avlodga musiqiy tarbiya berish ishlari umumdavlat ahamiyatga ega bo'lib, shaxsni shakllantirishning muhim vositasi hisoblanadi. Har bir mamlakatning musiqa tarbiyasi g'oyaviy-siyosiy jihatdan xalqning sotsial tuzumiga xizmat qiladi. Har bir xalqning maorifida musiqa tarbiyasi metodikasi

pedagogikaning didaktik qonuniyatlariga va shu xalqning milliy musiqa madaniyati, tili va madaniy an'alariga asoslanadi. Shu bilan birga musiqa tarbiyasning strukturasi, sistemasi (tizimi) va ilmiy-metodik yutuqlar boshqa millatning ma'rifiy madaniyatiga ham ijobiy ta'sir etadi. Jamiyatimiz taraqqiyotida ma'naviy va jismoniy sog'lom avlodni tarbiyalash bugungi kunda bizning eng ustuvor vazifalarimizdan biri sanaladi. Zeroki qator aytilgan bu fikrlar zamirida har doimgidek yoshlar turadi, sababi ularning bugungi kundagi olgan ta'lim- tarbiyasi nafaqat o'zlari uchun balki yurtimiz taraqqiyoti uchun eng muhim poydevordir.

Hurmatli Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev bejizga "Agar mendan sizni nima qiynaydi" deb so'rasangiz, farzandlarimizning ta'lim va tarbiyasi deb javob beraman"¹ - degan purma'no fikrlari fikrimiz yaqqol dalilidir.

Biz yashab turgan jamiyat taraqqiyotida musiqaning, ayniqsa katta ashula san'atning o'rni beqiyosdir. Har bir millat va elatlarni birlashtiradigan an'alarimizni mustahkamlaydigan ham mana shu san'at hisoblanadi. Har qanday ko'ngilni o'ziga rom eta oladigan, insonlarni qalbiga ezgulik urug'ini ekib boshqa yomon illatlarga qarshi kurashadigan ham katta ashula san'ati desak mubolag'a emas. Shu o'rinda o'z-o'zidan sezilib turibdiki katta ashula san'ati qanchalik beqiyosligi hamda tarbiyaviy jihatdan ham katta ahamiyatga ega ekanligini. Musiqaning inson ruhiyatiga ta'sir qilish borasida keng imkonyatlar qadimdan oq musiqashunoslar, mutafakkirlar va olimlar diqqatini o'ziga jalb qilgan. Ular musiqa san'atining insonlarni shaxs sifatida shakllanishiga ta'sir qiladigan xususiyatlarini aniqlashga urunishgan. Darhaqiqat jahon fani ravnaqiga ulkan hissa qo'shgan buyuk ajdodlarimiz komil insonni tarbiyalashda musiqaning o'rnini chuqur anglab, shaxs kamolotidagi ahamiyatini o'z asarlarida, pedagogik qarashlarida tadqiq qilib bizga beqiyos manbalar qoldirganlar. Buyuk mutaffakirlar

¹ Sh.M.Mirziyoyev. Buyuk kelajagimizni mard va Oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: O'zbekiston, 2017. 46 bet

Al Forobiy, Abu ali Ibn Sino, Abdulqodir Marog'iy, Sharafiddin ali Yazdiy, Mahmud Qoshg'ariy, Ahmad Yugnakiy, Sadiy Sheroziy, Abdurahmon Jomiy, Kavkabi, Darveshali Changiy, Komil Xorazmiy, Alisher Navoiy, Zahriddin Muhammad Bobur kabi allomalarning qator asarlarida keltirilgan musiqaga oid ma'lumotlar bugungi kunda o'z ilmiy, nazariy hamda tarbiyaviy jihatdan yosh avlodni tarbiyalash jarayonida eng dolzarb va eng kerakli mabaa ekanligini ko'rishimiz mumkin.

O'ylashimcha musiqa tarbiyasini avvalo oiladan boshlash eng ma'qul yo'l sanaladi. Sababi shundaki musiqaga qiziqish oiladagi muhitga juda bog'liq. Agar oilada o'zaro san'atga bo'lgan munosabat yuqori ruhda, baland ishtiyoq hamda hurmatda bo'lsa bolada o'z-o'zidan qiziqish, ijtimoiy- psixologik muhit paydo bo'ladi. Ma'lumki yaxshi oilaviy muhitda tarbiyalangan bolaning hayot haqidagi turli voqea-hodisalar, urf-odat, madaniyat va san'atga oid taassurotlari ko'pincha ijobiy kechadi. Oiladagi birlikda televizor ko'rish, konsert tomosha qilish, teatr tomosha qilish va o'z taassurotlarini o'rtoqlashish kabi muloqotlar bolalar dunyoqarashini o'stirib, hayotiy voqealarni aks ettiruvchi adabiyot, san'at musiqani mohiyatini tushunish va badiiy idrok etishga olib keladi. Xususan eng avvalo musiqaga oilaviy muhiti yiroq bo'lgan bolalarni qiziqitish uchun ham va qiziqqan bolalarni yanada dunyoqarashini oshirish uchun ham o'rta ta'lim maktablarida, Maktabgacha ta'lim muassalarida san'at ustalari bilan ijodiy uchrashuvlar ko'ngilochar tadbirlarni tashkillashtirish ularning musiqa haqidagi tasavvurlarini kengaytirish, o'quvchi yoshlarning qiziqishini o'stirib, bo'sh vaqtlarini behuda sarflamasliklarini oldini olishimiz mumkin. Bejizga davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev bugungi kunda yurtimizda amalga oshirilayotgan: "Besh muhim tashabbus"ni joriy qilmaganlar. Aynan shu besh tashabbusimizning birinchi yo'nalishi musiqa va san'atga bag'ishlangan. Mana shundan ham ko'rinib turibdiki musiqaning yosh avlod tarbiyasida o'rni kattaligini.

Shu o'rinda yana bir fikrni aytib o'tish joizdir. Muhtaram birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov o'zining "Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch" asarida: "Eng muhimi bugungi kunda musiqa san'ati navqiron avlodimizning yuksak ma'naviyat ruhida kamol topishida boshqa san'at turlariga qaraganda ko'proq va kuchliroq ta'sir ko'rsatmoqda", - deb musiqa san'atining yosh avlodning ma'naviy barkamol bo'lib yetishishidagi muhim ahamyatini ta'kidlab o'tganlar. Ko'pchilik yaxshi biladiki, ertaklarda qahramon musiqa orqali ulkan dev yoki ilonni sehrlab, uning changalidan o'zi yoki sevgan qizini xalos etadi. Bunday voqealar rivojida musiqa orqali ifodalab, ochib beradi. Chuqurroq nazar tashlaydigan bo'lsak, buning zamirida musiqaning ko'ngilni ezgulikka undovchi san'at ekani o'z aksini topgan. Musiqa ashula va raqs tarkibida ham vujudga keladi. Keyinchalik esa badiiy ijodning turiga aylanadi. U o'ta o'ziga xos badiiy ifoda "til"ga ega bo'lib maxsus ishlab chiqilgan va tanlab olingan tovushlar ana shu "til"ning manba'idir. Albatta musiqa shaxsni shakllantirish, uning ijobiy fazilatlarini o'z-o'zidan belgilab bermaydi. Biz aytmoqchi bo'lgan fikr shundayki musiqaning g'oyaviy mazmuni nafaqat yosh avlod balki butun insonyat tarbiyasi bilan bog'liqdir. Bolalar tomonidan musiqaning idrok etilishi avvalo milliy musiqamizni idrok etishdan boshlanishi lozim. Milliy istiqlol sharofati bilan milliy musiqiy merosimizga milliy-ma'naviy qadryatlarimiz qatorida alohida e'tibor berila boshlandi. Endilikda biz xalqimizning ajoyib, xilma-xil va bir biridan go'zal mahalliy musiqiy an'alarini tinglab idrok etish va ulardan ma'naviy zavq olish, ruhiy bahramand bo'lish imkoniga ega bo'ldik. Milliy musiqa xalqimiz boy ma'naviyatining, barkamol ruhiyatining sadolardagi go'zal badiiy ifodasi bo'lish bilan bir qatorda yangi, buyuk davlat bunyodkorligi yo'lida tinmay mehnat qilatotgan xalqimizga, jamiyatimiz ma'naviy ruhiy quvvat bag'ishlovchi muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Musiqaning ana shunday o'tkir tarbiyaviy kuchidan foydalanish, san'at vositasida yosh avlodning ma'naviy dunyoqarashini shakllantirish, ularda yuksak axloqiy sifatlarni tarbiyalash umumta'lim maktablari zimmasidagi eng muhim va

doim dolzarb bo'lgan vazifalardan biridir. Davlatni ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy va ma'naviy jihatdan rivojlantirish hamda mustaqilligimizni yanada mustahkamlashda o'tmish me'rosimiz milliy musiqa merosimiz o'rni alohida.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, musiqa tarbiyasi shaxs sifatida shakllanayotgan bolalarning qalbida milliy ruhni kamol toptirish, ma'naviy va axloqiy madaniyatni musiqiy didni shakllantirish, musiqiy tasavvurlarini yanada boyitish hamda ularda vatanparvarlik, insonparvarlik tuyg'ularini, tashabbuskorlik qobiliyatlarini kamol toptirishdir. O'tgan asrda urf bo'lgan katta sayllarimizni, ayniqsa, ulkan qurilishlar, xususan, Katta Farg'ona kanalining bunyod etilishi eslasak, minglab odamlar keng ochiq maydonga jam bo'lgan, hofizlarning ovozi esa hammaga yetib borgan. Xatto odamlar ishlashi vaqti davomida ham katta ashula tinimsiz ijro etilavergan. To'g'ri, sobiq Sovet tuzumi mafkurachilari undan g'oyaviy qurol sifatida foydalanishib, goho ijro etilgan katta ashulalarning so'zlarini siyosiy lashtirishgani ham rost. Biroq baribir xalq katta ashula san'atidan yaxshi hordiq olib, mazza qilib tinglagan. U paytlarda ovoz kuchaytirgichlar va turli xil mikrofonlar bo'lmagan.

O'zbekiston davlat konservatoriyasi professori, san'atshunoslik fanlari doktori ustoz Rustam Abdullayev aynan milliy ur-odatlarimiz, san'atimiz (lapar, o'lan, katta ashula) janrlari haqida ko'plab manbalar to'plab, maqolalar yozib xalqqa yetkizgan. Professor R. Abdullayevning aytishicha, Katta Ashula XV-XVI asrlarda paydo bo'lgan. Katta ashulaning rivojlanib, xalqqa manzur bo'lishida mumtoz she'riyatimizning ahamiyati katta bo'lgan ekan. XX asrga kelib an'analimizning katta ashula janri rivojlanib ketdi. Mustaqillik esa katta ashula janriga ikkinchi qanotni berib yaxshi rivoj topishiga keng yo'l ochib berdi. San'atshunoslik fanlari doktori ustoz Rustam Abdullayevning sayi harakatlari bilan katta ashula janri YUNESKOning umumjahon madaniy meroslari tarkibiga kirgan. Aynan hozirgi yosh iste'dod egalaridan katta ashula yo'nalishiga qiziqish tobora ortib bormoqda. Katta ashula janrida honanda keng diapazonlik ovozga, yaxshi

eshtib, toza pardalarda kuylash va to'g'ri nafas olib matn bo'g'inlariga taqsimlay olishga ega bo'lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh.M.Mirziyoyev. Buyuk kelajagimizni mard va Oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: O'zbekiston, 2017
2. I.A.Karimov ‘‘Yuksak ma’naviyat yengilmas kuch’’ Ma’naviyat 2008
3. R. Abdullayev ‘‘Katta ashula san’ati’’ ilmiy maqola

